

BRIEFING PAPER WHISTLEBLOWER PROTECTION IN THE EU

Voorlichtingsdocument - Klokkenluiden en bescherming van klokkenluiders in Nederland

Introductie

Na bijna twintig jaar van discussie en debat is in 2016 in Nederland een klokkenluiderswet aangenomen - de Wet 'Huis voor klokkenluiders'. De wet tracht het versnipperde systeem van zelfregulatie in de private sector en de zwak geïmplementeerde voorzieningen in de publieke sector te verbeteren.

Ondanks lofspraak in de media, is de wet niet veelomvattend. Het ontbreekt aan sancties voor mensen die zich tegen klokkenluiders verzetten, evenals aan voorzieningen voor gedupeerde klokkenluiders om in ere te worden hersteld en gecompenseerd te worden voor financiële verliezen. Bovendien heeft de overheid niet de macht om werkgevers op te dragen om ontslagen klokkenluiders in ere te herstellen.

Ondanks lang politiek beraad over dit onderwerp, heeft Nederland de afgelopen jaren niet veel prominente klokkenluiderszaken of promotiecampagnes gekend.

Huidige wetgeving en verordeningen

De Wet Huis voor klokkenluiders, die op 1 juli 2016 van kracht werd, bracht een Huis voor klokkenluiders tot stand waar werknemers uit de publieke en private sector reguliere schendingen kunnen rapporteren, evenals gezondheids- en milieurisico's, en bedreigingen tegen het functioneren van openbare diensten of bedrijven. De wet verbiedt vergelding wanneer de werknemer de redelijke overtuiging had dat de melding juist was.

Particuliere bedrijven met minstens vijftig werknemers en alle publieke instanties zijn onder de nieuwe wet verplicht om interne meldingsprocedures op te zetten. Gerechtelijke ambtenaren, bepaalde ambtenaren van de inlichtingen- en veiligheidsdiensten en bepaalde militaire personeelsleden vallen niet onder de bepalingen van de wetgeving.

Analyses van de wet suggereren dat gedupeerde werknemers compensatie moeten zoeken in de rechtbank, die historisch gezien niet goed scoort op het compenseren van klokkenluiders.

In aanvulling op deze wet vereist de Nederlandse Corporate Governance Code dat beursgenoteerde bedrijven klokkenluidersprocedures moeten invoeren.

Institutes, kaders en procedures

Het Huis voor klokkenluiders is gevestigd in het kantoor van de Nationale Ombudsman. Het adviseert en ondersteunt klokkenluiders, en onderzoekt vergeldingsklachten en meldingen van misstanden. Het Huis kan bewijs verzamelen, getuigen en experts horen, ter plaatse onderzoeken uitvoeren en zaken doorverwijzen naar toezichthouders en wetshandhaving.

Recente of lopende initiatieven en trends

Voordat de klokkenluiderswet in 2016 werd aangenomen was de oprichting van het Adviespunt Klokkenluiders in oktober 2012 de belangrijkste hervorming op dit gebied. Dit adviespunt werd vervangen door het Huis voor klokkenluiders.

Klokkenluiderszaken

In januari 2014 heeft klokkenluider Arthur Gotlieb zelfmoord gepleegd nadat hij jarenlang door senior managers bij de Nationale Zorgautoriteit is genegeerd. Gotlieb waarschuwde herhaaldelijk voor lekken en problemen binnen het IT-systeem van de Zorgautoriteit, inclusief dat het gehele personeel - met inbegrip van tijdelijke werknemers - toegang zou hebben gehad tot zeer gevoelige informatie. Als vergelding kreeg Gotlieb een slechte evaluatie en werd hij ontslagen. Hij heeft een rapport van 600 pagina's

ingediend waarin alle problemen zijn gedocumenteerd. Kort nadat hij zelfmoord pleegde omdat hij, zo verklaarde hij, niet in armoede wilde eindigen, traden het bestuur en het top management van de Zorgautoriteit af. Gotlieb is postuum in ere hersteld door de Zorgautoriteit. Hij was 50 jaar oud.

Data en statistieken

Voorafgaand aan de Wet Huis voor klokkenluiders, werden meldingen van klokkenluiders aangenomen bij het Adviespunt Klokkenluiders. Volgens de jaarverslagen hebben 1,403 personen contact opgenomen met het Adviespunt in 2013-2015. Hiervan werden 177 personen - 13 procent - beschouwd als klokkenluiders.

In 2015 gaf 85 procent van de 74 personen die als klokkenluiders beschouwd werden aan dat ze nadelige consequenties ondervonden:

- 22 procent was ontslagen
- 9 procent ging met ziekteverlof
- 8 procent nam ontslag
- het overige deel ondervond pesterijen, bedreigingen, isolatie, opschorting of ontkenning van promoties of overschrijvingen.

In 2015 gaf een vierde van de klokkenluiders aan dat ze besloten hadden om geen melding te maken of een melding niet door te zetten; de meesten zeiden dat ze vreesden voor vergelding.

De meeste meldingen van klokkenluiders in 2015 waren afkomstig uit de volgende sectoren:

- gezondheidszorg: 16
- zakelijke dienstverlening: 14
- centrale overheid: 8
- onderwijs: 7
- industrie/constructiewerk: 5

De belangrijkste vormen van misstand die in 2015 zijn gerapporteerd, waren:

- fraude, verduistering of diefstal: 28
- gezondheids-, veiligheids- of milieurisico's: 14
- schendingen van eisen of regels: 9
- wanbeleid: 8
- machtsmisbruik: 7

Publieke opinie betreffende klokkenluiders

Voordat de nieuwe wet in 2016 werd aangenomen stuitten zinvolle inspanningen om de klokkenluiders rechten in Nederland te versterken op het gesloten circuit tussen de politieke en bedrijfsinstellingen, en op het culturele taboe op 'iemand aangeven'.

Vanwege het gebrek aan openbare zaken is het moeilijk om de publieke acceptatie van klokkenluiders te beoordelen. In een online poll uit 2015 stelde 78 procent van de ondervraagden in Nederland een positief beeld te hebben van de ultra-bewaakte klokkenluider Edward Snowden. Dit was het een-na-laagste cijfer onder zes onderzochte Europese landen.

Capaciteiten en kenniscentra

Het Huis voor klokkenluiders is de aangewezen overheidsinstantie die klokkenluidersmeldingen en vergeldingsklachten accepteert en onderzoekt.

NGO's die actief zijn op dit gebied zijn onder meer de Expertgroep Klokkenluiders, bestaande uit verschillende Nederlandse klokkenluiders en de Nederlandse tak van Transparency International.